ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/320625054

Knitting from Handicraft to Art in Turkish Culture/ Türk Kültürü'nde Zanatten Sanata Örme

Poster · April 2015

CITATIONS
0

READS
28

1 author:

Elif Kurtuldu
Dokuz Eylul University
22 PUBLICATIONS **5** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

SEAMLESS WOVEN GARMENT DESIGN AND FORM SEARCHING WITH SUSTAINABLE DESIGN CONCEPT View project

All content following this page was uploaded by Elif Kurtuldu on 17 January 2019.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

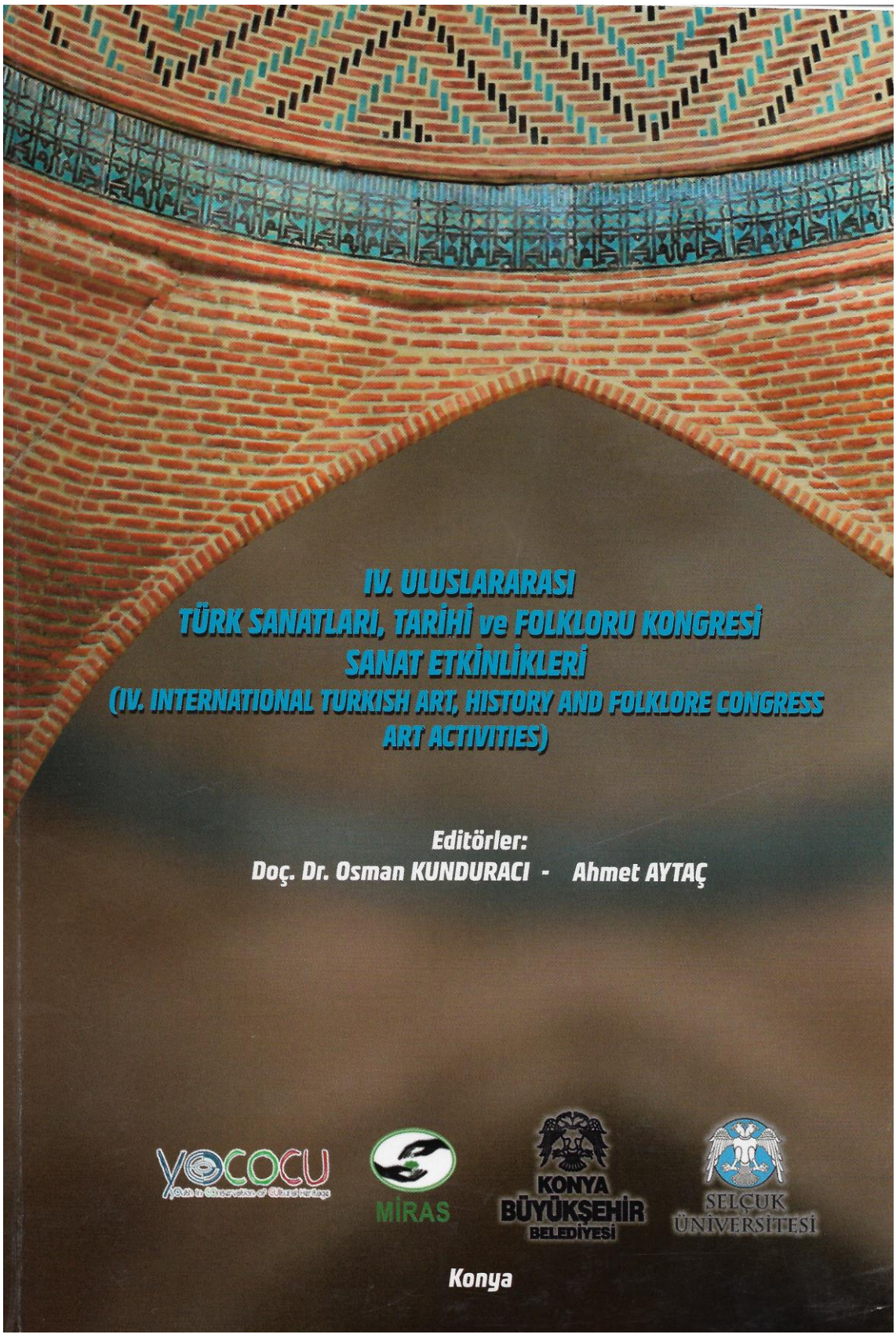

IV. ULUSLARARASI TÜRK SANATLARI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ SANAT ETKİNLİKLERİ

(IV. INTERNATIONAL TURKISH ART, HISTORY AND FOLKLORE CONGRESS ART ACTIVITIES)

Editörler:
Doç. Dr. Osman KUNDURACI - Ahmet AYTAÇ

Konya

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ZANAATTEN SANATA ÖRME

(KNITTING IN TURKISH CULTURE FROM CRAFT TO ART)

Elif KURTULDU*
Nesrin ÖNLÜ**

ABSTRACT

The evolution and transformation of knitting from craft to art which has various remnants ahead Central Asia in Turkish Culture is the issue of this study. In this communique, it is targetted that the contribution of existing knitting arts to future's art works and industrial works.

Though historically it is unknown that when knitting began, knitting emerged in the primitive origins of humanity with the purpose of craft knitting according to some writers. When examined the pace of knitting in Turkish History, founded knitting socks belonging to 7-8 B.C. Following hand knitting such as nalbanding, lace, crochet, flatbed knitting, needlework and nailwork, it developed with social events in addition to color, composition and technical multiplicity and has a new location in Turkish textile industry parallel to technology and mechanization.

The usage of knitting in traditional arts with its significant place has been started to using as art in 20th Century and used not only textile but also multidisciplinary works in wolrldwide. And also this usage of knitting in art in Turkish Culture was started pretty late but it keep up with the age. In last three years of 20th Century, knitting's usage as art has gained a new perspective through the knitting design and took a new Outlook to multidisciplinary studies like painting, sculpture and installation with its flexible working facility.

Both reanimation of traditional cultures and new exposition with the contribution of 21st Century technology, is providing great contributions to the Turkish textile industry with the making use of knitted fabrics and knitting technics in arts by many of Turkish artists in last thirty-years.

GİRİŞ

Bu çalışmada Türklerde örmenin geleneksel bir zanaatten günümüzde plastik sanatlar içerisinde ne konuma geldiği, bu konuda çalışmalar yapan tasarımcı, akademisyen sanatçıların eserleri ile anlatılmaya çalışılacaktır. Çalışmada el örmeciliği ve günümüz makine örmeciliğinden de faydalanarak örme sanatının konumu irdelenecektir.

Örme, tek ve ya birden fazla ipliğin, bir araç yardımıyla ya da araç olmadan el ile birbiri içerisinden geçerek ilmekler oluşturması ile elde edilen yüzeylerdir.

Bazı kaynaklarda örmeciliğin M.Ö. 5-6. Yüzyıl arasında Orta Asya Türkleri ve Mısırlılar tarafından aynı zamanda ortaya çıktığı ve bugün hala kullanılmakta olan şiş, tığ, iğne gibi yardımcı elemanların kullanımı ile gerçekleştiği belirtilmektedir (Erkoç, 2006). Hunlara ait Pazırık 2. Kurganında bulunan konç kısmı koç motifi ile süslenmiş yün çorapların ticaret gemileri ile Arap tacirler tarafından İspanya'ya ardından da Batı Avrupa'ya yayıldığı söylenmektedir (Diyarbekirli, 1972:116). Bu sürecin tahminen bin yıl sürdüğü tahmin edilmektedir. Londra'daki Victoria and Albert Müzesi'nde, Washington'daki Textile Müzesi'nde, Toronto'da Royal Ontario Müzesi ve Metropolitan Müzesi'nde sergilenen örme koleksiyonlarında görülen motiflerin Anadolu kaynaklı olduğu söylenmektedir. Bu

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, GSF, İzmir.
** Prof., Dokuz Eylül Üniversitesi, GSF, İzmir.

koleksiyonlardaki çoraplarda görülen dönük ilmeklere *çapraz doğu ilmeği* adı verilmiştir (Fotoğraf 1).

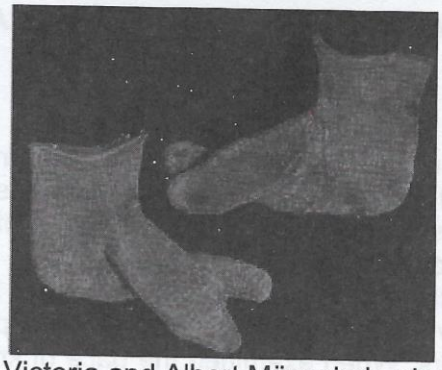

Fotoğraf 1: Londra -Victoria and Albert Müzesinde olan bu çoraplar 5–6. yy sonunda Mısırda bulunmuştur.
http://www.vam.ac.uk/users/sites/default/files/album_images/2085-1900.jpg
04.05.2015

Türk Kültürü'nde Örme

Anadolu'da oldukça fazla örneğine rastladığımız Türk Kültürü'nde örmeciliğe ait en güzel örnekler köylü çoraplarıdır. Bu çoraplar Türk halkının sanat zevkini, renk anlayışını yansıtmaktadır. Türklerin kullandığı bu çoraplar, yün, pamuk ve ipek liflerinden oluşur. İklim şartlarına göre bu liflerin kullanımı çeşitlenmekle birlikte, üzerindeki motifler ve renkler de yörelere göre değişmiştir. Motifler sanatkârın ortaya koyduğu buluşlar olduğu için kişiseldir. Toplumun yaşadığı olaylar, inanç, yaşanılan yer, iletilmek istenen duygular; bitkisel, geometrik, figürlü ve ya sembolik motiflerle anlatılır (Akpınarlı, 2012: 157). Örme çoraplara bakıldığında, ilk yazılı kaynaklarda eski Yunan şair Heseidos M.Ö. 8. Yüzyılda hayvan kılından örülmüş *piloi* isimli bir ayakkabı astarından bahseder. Piloiler çorap vazifesi gören, ayağı sıkıca saran örme parçalardır.

Altın ve gümüş paraların taşınması, dini kitapların korunması ve asılması, yay- ok kabı, hamamda kullanma gibi amaçlar için yapılan keselerde ise renk ve motiflerin yanı sıra farklı tip örgüler kullanılmaktadır. İğne örgüsü, tığ örgüsü, şiş örgüsü, el düğümü olarak yapılabilen keselerin en zarif olanı iğne örgüsü keselerdir (Soysaldı, 2008: 431-436)(Fotoğraf 2).

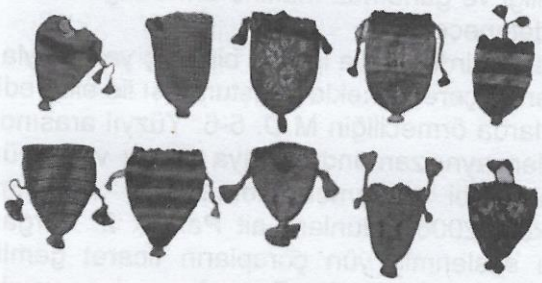

Fotoğraf 2: El örgüsü keseler, Skylife, 1998.
Turgay Tuna'nın Skylife Dergisi Nisan 1998 sayısındaki El Örgüsü Keseler isimli yazısından alınmıştır.

Selçuklu kadın giyiminde, Gülşah Mesnevi'sinde ilk defa yün örme çorap resmedilmiştir. Ayrıca Varka ve Gülşah Mesnevi'sinde de Varka'nın üzerinde Osmanlı savaşçılarının da çok kullandığı çelik tel halkalardan dantel gibi örülmüş zırhlar görülmektedir. Başka bir sahne de ise savaşlarda koruyucu olarak kullanılan

bu zırhlar, Gülşah'ın entarisi üzerine giydiği bir günlük giysi olarak resmedilmiştir (Salman, 2013: 320). Görgünay (2008)'e göre 9.yüzyılda yaşayan bir Hazar süvarisi üzerinde zincirden örülerek yapılan zırh, sonrasında Kazaklara, Kırgızlara ve Bizanslılara da geçmiştir.

Tığ ve ya beş şiş ile yapılan dantellerin Türk Tarihi'ne girişinin 16.yüzyıl olduğu düşünülmektedir. Bu dönemlerde mekik ile yapılan dantele *mekik danteli* ya da *kopanaki*, iğne ile yapılana *iğne danteli* denmektedir. Kastamonu ilinde geleneksel olarak halen yapılan bağlama danteller, "*çarşaf bağı, tırnak bağı ve ya tentene*" olarak adlandırılır (Yalçınkaya, 1985: 27). Geçmiş dönemde çarşaf, peşkir ve havlu uçlarında sıklıkla kullanılan bu danteller, günümüzde çeyizlik ve hediyelik olarak çarşaf, peştamal, perde, örtü, keten elbiselerde oldukça fazla kullanılmaktadır.

Geleneksel giyim ve temel ihtiyaçların yanında örmeler süslemecilikte de kullanılmaktadır. Çeşitli paralarla birlikte ipe dizilmiş boncukların örülmesiyle oluşturulan göğüs süslerinde gümüş, mercan ve çeşitli değerli taşlar da kullanılmıştır. Bu göğüs süsleri sadece süs amaçlı değil, emziren annenin göğsüne siper olması da önemlidir. Ayrıca hareket edildiğinde çıkarttığı sesler de müzikal bir etki yaratmaktadır. Bazı göğüs süslerinde de sırma danteller ile kadife ve sırma işlemeli kumaşlar bir arada kullanılmıştır. Görgünay (2008), *Geleneksel Türk Giyim Tarihi* kitabında bu konuya oldukça geniş bir yer vermiştir.

Malzeme, teknik, biçim çeşitliliği ile Türklerin örf, adet, gelenek ve göreneklerini ortaya koyan örmecilik, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve teknolojik gelişmelere paralel olarak değişmiştir. 1589'da örgü makinesi, 1765'te otomatik çalışan kurdele makinesi, 1840'da yuvarlak örme makinesi ve 1880'de dikiş kapama makinesinin buluşu ile birlikte örmecilik dünya genelinde seri üretim halini alırken, Türklerde bu değişim daha geç olmuştur. El örmeciliği, şiş, tığ, iğne, firkete ve mekik yardımıyla yapılan örmeler ve herhangi bir araç kullanmadan yapılan bağlama örgü (makrome ve çarşaf bağlama), ağ ve bitkisel örücülük olarak gruplandırılabilir (Akpınarlı, 2012: 213). Makine örmeciliğinde ise el örücülüğünde üretilebilen her şey daha hızlı yapılmaktadır. Makine örücülüğü, ev tipi ve sanayi tipi makinelerin kullanımına göre çeşitlilik gösterir. Eski tarihlerde kalın ipliklerin kullanıldığı el örgüsü ürünler, gelişen teknoloji ile çok ince örme yüzeylerin elde edilmesine olanak vermiştir.

Makine örmeciliğinin gelişmesi ile el örücülüğünde daha kalın ipliklerle yapılan örmeler çok ince ipliklerle üretilir hale gelmiştir. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında makine teknolojisinin oldukça gelişmiş olduğu döneme ait dergilerden anlaşılmaktadır. 1800'lü yıllarda dinamo enerjisi ile çalışan örme makinelerin yanı sıra 1900'lerde Mısırlı Trikotaj ve Karaca'nın ürettiği örme giysilerde jakar teknolojisinin kullanıldığı görülmektedir. O dönemde kullanılan jakar makinelerinin el gücüyle kullanılır ve elektrikle otomatik çalışmaya başlamıştır. Çorap makinesinde yuvarlak biçimde üretilen kumaşlar kesilerek giysi parçalarına dönüştürülmüştür (Kılıç Hristidis, 2008: 4-14).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan örmeler dış giyimden daha çok, iç giyim, askeri eldiven, başlık ve çoraplardır. 1930'lardan sonra örme giysilerin günlük hayatta daha çok kullanıldığı, elbise, ceket, pantolon, hırkaların parçalar halinde örülerek sonradan birleştirildiği, döneme ait kadın dergilerinde görülmektedir. Naylonun bulunması ile iç giyimlerin yanı sıra mayolarda da örme teknolojisi kullanılmıştır.

Zanaatten Sanata Örme

Örme kumaşın sanayide üretilmesinin ardından, sanat olarak kullanımı 20.yüzyılın sonlarında başlamıştır. Sektörde tasarlanan ürünlere estetik katmak ve yenilik getirmek amacıyla tasarımcılarla işbirliği yaparak koleksiyonlar geliştirmişlerdir. Tasarımcıların yanı sıra özellikle son 20-30 yıldır bu konuda çalışan sanatçılar ve akademisyenler de örmenin geleneksel yapısını endüstriyel çözümleri bireysel teknik ve yorumlamaları ile birleştirerek yeni anlatım biçimleri oluşturmuşlardır (Akyol Dilber, 2010:75). Sanatçılar diğer tekstil malzemeleri gibi kumaşı kullanabilmektedir. Sadece tekstil tasarımcıları ve sanatçıları değil, farklı disiplinlerden sanatçılar da heykel, resim ve enstalasyonlarda örmeyi kullanmaktadırlar. Böylelikle Türkiye'de örme zanaatten sanata doğru yenilenmeye başlar. 20. Yüzyılın sonunda Türkiye'de sanatta örme tekniklerinin kullanımı yaygınlaşır. Bunun sebeplerinden biri örmenin sadece endüstriyel bir ürün olmadığının fark edilmesi ve tekstil tasarımı kapsamında örme tasarımı derslerinin ve eğitimlerinin de yaygınlaşmasıdır.

Örme, dokulu yapısı itibariyle sanatçıya kullanımında zorluk yaşatmayan, istenilen forma rahatlıkla dönüşebilen ve sıcak bir etki yaratan bir tekniktir. Zamanla geleneksel yapıdan çıkarak siyasal ve sosyal mesajların verilmesinde etkili olan bir sanata dönüşmüştür. Türkiye'de örme sanatı ile ilgilenen tasarımcı ve akademisyen sanatçıların, yenilikçi tekstil malzemeleri de kullandığı görülmektedir. Buna ilişkin olarak paslanmaz çelik tel ve kağıt iplikleri örerek düzenlediği çalışmasında Önlü, örme sanatında yenilikçi bir malzeme ile yeni bir yaklaşım sergilemiştir. Sanatçı çalışmasını paslanmaz çelik iplik kullandığı dokuma yüzeyler ile birleştirmiştir (Fotoğraf 3).

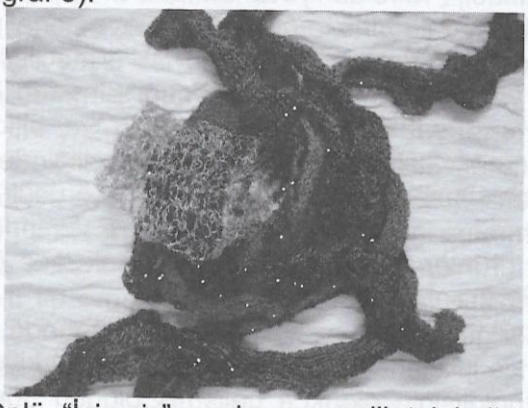

Fotoğraf 3: Nesrin Önlü, "İsimsiz", paslanmaz çelik tel, kağıt iplik, el örgüsü, 55 x 55 cm, İzmir 2011. Prof. Nesrin Önlü'den alınmıştır. 30.04.2015

Tavman, çalışmalarının her birinde farklı teknikler kullanarak, örmenin sınırsızlığını vurgularken, makine örmeciliği ile sanatsal çalışmalar yapılabileceğini göstermiştir (Fotoğraf 4).

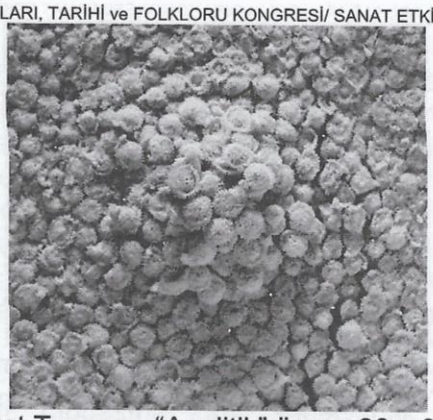

Fotoğraf 4: Mine Biret Tavman, "Analitik" örme, 30 x 30cm, İstanbul 2010. http://www.birettavman.com/resim/ee328a5c81.png 30.04.2015

Çalışmalarında el örgüsünü kullanarak tekstil teknikleri ile heykelsi formlar arasında bağlantılar kuran Acar, örme kumaşlardan beden formunda giysi heykeller de yapmaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Sedef Acar, "Last Party", pamuk ipliği, elde örme, el boyama, 80 x 160 x 30 cm, İzmir 2009. Doç. Sedef Acar'dan alınmıştır. 30.04.2015

Heykelsi örmeler konusunda bir başka akademisyen sanatçı da Kozbekçi'dir. Kozbekçi, el örgüsü ile oluşturduğu çalışmalarında hacimlerin ifade gücünü, heykel ve lif sanatı disiplinlerini bir arada kullanarak, duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: Selda Kozbekçi, "Ters-Yüz II", el örgüsü, ham pamuk ipliği 16 x 11 x 11cm, İzmir 2011. Yrd. Doç. Selda Kozbekçi'den alınmıştır. 30.04.2015

Çalışmalarında kadın ile ilgili sosyal mesajlar veren Yurt'un, sadece örme ürünlerle değil, hazır tekstil malzemeleri de kullanarak yaptığı üç boyutlu enstalasyonlar tekstil sanatı içerisinde örme sanatına farklı bir yorumlamadır (Fotoğraf 7).

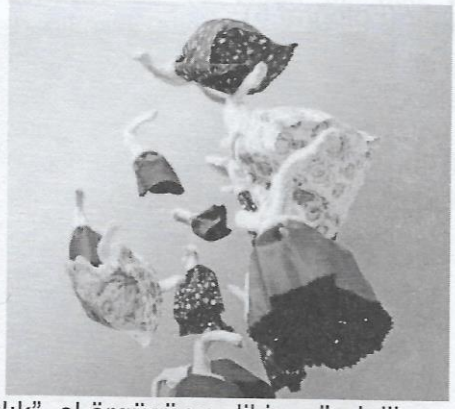

Fotoğraf 7: Dilek Yurt, "Çığlık", el örgüsü ve dikiş, yün iplik ve pamuklu kumaş, 200 x 35 x 35 cm, İzmir 2011. Öğr. Gör. Dilek Yurt'tan alınmıştır. 30.04.2015

Sürdürülebilirlik üzerine çalışmalar gerçekleştiren Yıldırım, sık iğne, tığ işi örgü ile hazırladığı sanatsal çalışmalarında hayvanlara karşı girişilen meydan okumaya, bilinçsiz tüketime ve insanoğlunun açgözlülüğüne dikkat çekmiştir (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8: Leyla Yıldırım, "Gergedan" pamuk iplik, tel, tığ işi, el boyama, İzmir, 2014. Doç. Leyla Yıldırım'dan alınmıştır. 30.04.2015

SONUÇ

Türk Kültürü'nde örme geçmişten günümüze giyim ve süslenme amaçlarının yanı sıra sanatsal anlamlar da yüklenerek diğer tekstil sanatı çalışmaları gibi sosyal ve siyasal mesajların da verildiği bir disiplin haline gelmiştir. Sadece tekstil malzemeleri ile değil, diğer disiplinler ile de kolaylıkla birleşmektedir. Örme sanatı, Türkiye'de dünya ölçeği ile kıyaslandığında her ne kadar geç başlamış olsa, sanatçıların katkıları endüstriyel eksikliklerin fark edilmesini ve endüstrinin de sanatsal çalışmalarda faydası olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Türk Kültürü'nde örmeciliğin çok eskilere dayanmasına rağmen örme konusunda çalışmaların çok geç başlaması tekstil tarihinde bir eksiklik olarak görülmektedir. Örmenin günümüzde ulaştığı sanatsal noktada, örme tasarımı eğitiminin artması, örme modasına katkı sağlayacak ekolojik yaklaşımlar ile yenilikçi ürünlerin kullanılması el örmeciliği ve makine örmeciliğinde farklı bakış açıları ve alternatif çözümler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akpınarlı, H.F., (2012). *Şanlıurfa El Sanatları ve Sözlü Kültür Malzemeleri*, Şurkav.

Akyol Dilber F.B., (2010). *Sanatsal Tekstillerin Endüstriyel Tekstil Tasarımında Uygulanışı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Barışta, Ö., (1998). *Türk El Sanatları*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2168. Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Sanat Eserleri Dizisi 192, Türk Tarih Kurumu.

Diyarbekirli N., (1972). *Hun Sanatı*, İstanbul : Kültür.

Erkoç, S., (2006). *Yuvarlak Örme Makinelerinde Üretilen Örme Kumaşların Özelliklerini Etkileyen Parametrelerin İncelenmesi,* Adana: Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Görgünay, N., (2008). *Geleneksel Türk Giyim Tarihi*, İzmir: Grafmat.

Kılıç Hristidis, Ş., (2008). *Erozyon Dede- Hayrettin Karaca Kitabı*, İstanbul : İş Bankası Kültür.

Salman, F., (2013). *Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Soysaldı, A., Kayadibi, P., (2008). *Süslemeli Kumaş Keseler*, Ankara: Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu G.Ü. El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yay:1

Yalçınkaya N.T., (1985). *Kastamonu Çarşaf Bağlamaları,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

View publication stats